

УДК [330.341.1+339.727.22](477):005.332.4(045)

Т.І. Ніколенко

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Проведено аналіз сучасного стану інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні, визначені основні чинники, які впливають на інноваційну активність та конкурентоспроможність країни, оцінено місце України у рейтингу країн за глобальним індексом інноваційного розвитку.

***Ключові слова:** інвестиційно-інноваційний розвиток, інноваційна активність промислових підприємств, інноваційна стратегія, ефективність інноваційної діяльності, інноваційна продукція, фінансування інноваційної діяльності, наукові та науково-технічні роботи, глобальна конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми.

За умов посилення глобалізаційних процесів, однією з найважливіших складових укріплення стратегічних позицій країни у міжнародному поділі праці та підвищення рівня конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку, сьогодні є реалізація інноваційно-інвестиційної політики та, як наслідок, активізація інноваційно-інвестиційних процесів в країні. Тому наряду з безліччю факторів, що впливають на конкурентоспроможність України на сучасному етапі розвитку, інноваційно-інвестиційна діяльність набуває все більшого значення.

Також необхідно відмітити, що для нашої країни однією з найголовніших проблем економічного розвитку є проблема досягнення належного рівня конкурентоспроможності національної економіки. Ця проблема є актуальною ще тому, що Україна прагне до включення у міжнародне економічне співтовариство, як рівноправний партнер. Тому маючи низький рівень конкурентоспроможності наша країна не можемо сподіватися на те, що світові лідери сприйматимуть Україну як рівноправного учасника міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичнимаспектам інвестиційно-інноваційної діяльності та особливостям інноваційного розвитку України присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, як Й.Шумпетера, В.Мічерліха, А.Шпідгоффа, М.Кондратьєва, Г.Мінцберг, І. Ансофф, М.Портер, С.Кузнеця, Г.Менша, В.Хартмана, Б.Твісса, Х.Хауштайна, Х.Барнета, Е.Денісона, Р.Менселла, Ф.Махлупа, Х.Фрімена, Л.Соті, С.Глазьєва, Ю.Фатхутдинова. Однак рівень наукової розробки національних інвестиційно-інноваційних пріоритетів, пошук основних чинників, які гальмують інноваційну активність підприємств, через що знижується рівень конкурентоспроможності країни залишається недостатнім.

Мета дослідження.

Метою дослідження є дослідження основних тенденцій інвестиційно-інноваційного розвитку України та визначення ролі інвестиційно-інноваційної активності підприємств у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки.

Викладення основного матеріалу.

Повільний розвиток інноваційно-інвестиційних процесів у господарській діяльності України в останні роки не відповідає стратегічній програмі країни відносно

інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки України. Про що свідчить статистичний аналіз даних за 2000-2012 рр. щодо інноваційно-інвестиційної діяльності в економіці України.

Протягом 2001-2012 рр. динаміка впровадження нових технологічних процесів характеризувалася тенденцією до збільшення з 1421 у 2001 р. до 2188 у 2012 рр., тобто число впроваджених технологічних процесів зросло на 54%. З іншого боку динаміка числа освоєних нових видів продукції промисловими підприємствами продовжувало скорочуватися з 19484 у 2001 р. до 3403 у 2012 рр., тобто число нових видів продукції зменшилося на 82,5%. Як наслідок, питома вага реалізованої інноваційної продукції підприємств в загальному обсязі промисловості також скорочувалася з 6,8% у 2001 році до 3,3% у 2012 році, тобто зменшилася на 51,5%.

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств [2]

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2001	14,3	1421	19484	6,8
2002	14,6	1142	22847	7
2003	11,5	1482	7416	5,6
2004	10	1727	3978	5,8
2005	8,2	1808	3152	6,5
2006	10	1145	2408	6,7
2007	11,5	1419	2526	6,7
2008	10,8	1647	2446	5,9
2009	10,7	1893	2685	4,8
2010	11,5	2043	2408	3,8
2011	12,8	2510	3238	3,8
2012	13,6	2188	3403	3,3

Впровадженням інновацій у 2012р. займались близько 78% загальної кількості інноваційно-активних підприємств або 1371, 704 підприємства, що впроваджували інноваційні види продукції це 3403 найменувань, з них 962 – машини, устаткування, прилади, апарати. 598 підприємств у цьому ж році запровадили нові технологічні процеси, це 2188 процесів, у тому числі 554 процеси, які є маловідходними та ресурсозберігаючими.

Виявлені тенденції щодо динаміки інноваційної активності промислових підприємств підтверджені на основі розрахунку середніх показників динаміки, що представлені в таблиці 2. Отже, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, в середньому щорічно зменшувалася на 0,06%, а питома вага реалізованої продукції цих підприємств в середньому скорочувалася на 0,32%. Середнє щорічне зменшення нових освоєних видів продукції складало 1462 або 14,67%. Тільки число нових технологічних процесів в середньому щорічно збільшувалося на 70 процесів або на 4%.

Показники динаміки інноваційної активності промислових підприємств [2]

Показники	Середні показники динаміки (2001-2012 рр.)			
	абсолютний приріст	коефіцієнт зростання	темп приросту	абсолютне значення 1% приросту
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації	-0,06	0,99	- 0,46	0,11
Впроваджено нових технологічних процесів	69,73	1,04	4,00	16,58
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	- 1461,91	0,85	- 14,67	65,99
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової	-0,32	0,94	- 6,36	0,06

Порівняльний аналіз інтенсивності динамічних змін на основі розрахунків коефіцієнтів випередження показав, що падіння частки інноваційної продукції випереджало відповідне зменшення частки інноваційно орієнтованих підприємств на 6% (коефіцієнт випередження дорівнював 0,94). Зменшення числа нових видів продукції випереджувало відповідне зменшення питомої ваги інноваційної продукції на 8,9% (коефіцієнт випередження дорівнював 0,911).

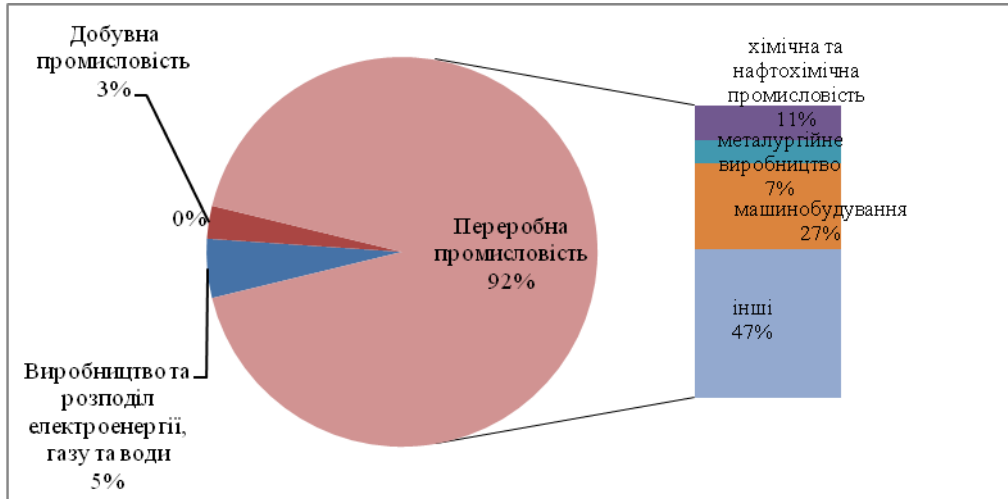
Така ситуація щодо інноваційної активності є значно гіршою, ніж у розвинених країнах, де кількість інноваційно-активних підприємств становить від 40% до 80% від їх загальної кількості, а для країн Європейського Союзу середнє значення інноваційної активності підприємств сягає 40-45% від їх загальної кількості. Інноваційною діяльністю у промисловості України 2012роцізаймалися 17,4% обстежених промислових підприємств або 1758 підприємств (2011р. – 16,2% або 1679 підприємств).

У 2012 році 1037 підприємств реалізували інноваційної продукції на загальну суму 36,2 млрд.грн.або 3,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції в економіці України. Що стосується 2011 року, то ця сума склала 42,4 млрд.грн. або 3,8%загального обсягу реалізованої промислової продукції.

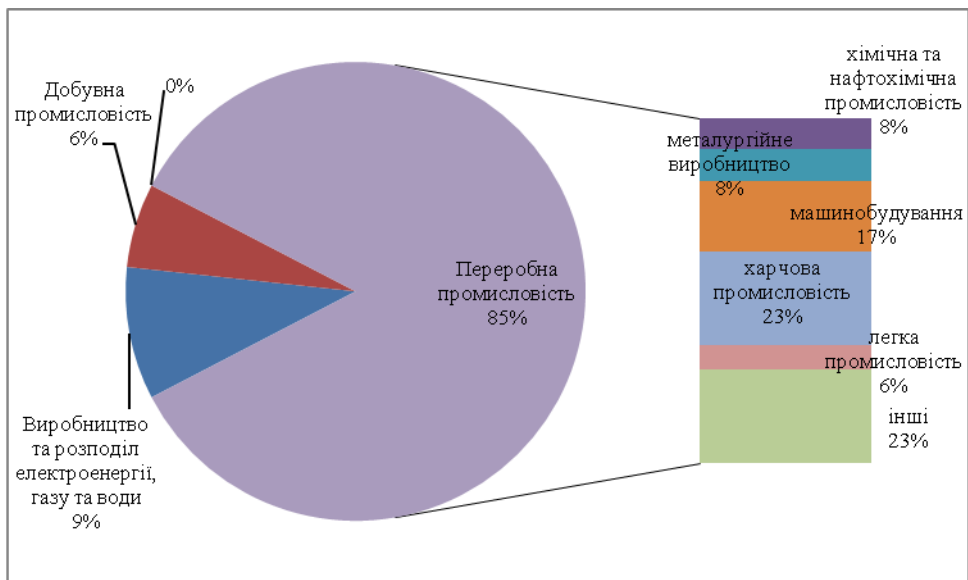
Якщо проаналізувати закордонну діяльність, то слід зазначити, що 332підприємства здійснювали реалізацію продукції за межі України,або 36,9% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, країни СНД в цьому обсязі склали 24,7%.

Слід зазначити, що кожне четверте підприємство займалося реалізацією абсолютно нової дляринку продукції, обсяг якої склав 14,5 млрд.грн., та 52,4% цього обсягу було експортовано 105 підприємствами. Також слід відмітити, що у 2012 році більшість підприємств (85,7%) реалізовували виключно нову для підприємства продукцію, на суму 21,7 млрд.грн. 260 підприємств реалізували за межі України 26,6% цієї продукції.

Розподіл підприємств, що впроваджували інновації та реалізовували інноваційну продукцію за видами економічної діяльності показано на рис. 1 та на рис. 2.

Рис. 1. Розподіл підприємств, що впроваджували інновації, за видами економічної діяльності (2011 р.)

Рис. 2. Розподіл підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, за видами економічної діяльності (2011 р.)

Отже, 92% або 1218 підприємств, що впроваджували інновації, є підприємствами переробної промисловості, з яких 53% припадає на хімічну, металургійну та машинобудівну промисловість. Найбільша частка підприємств 27% (389) – це підприємства машинобудівного комплексу. 85% або 8773 підприємств, що реалізують інноваційну продукцію також функціонують в галузі переробної промисловості, з яких 77% припадає на 5 галузей – хімічну, металургійну, машинобудівну, харчову та легку промисловість. Найбільша частка підприємств 23% (2383) – це підприємства харчової промисловості.

Динаміка вартісних обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт та їх частка у ВВП представлена на рис. 3.

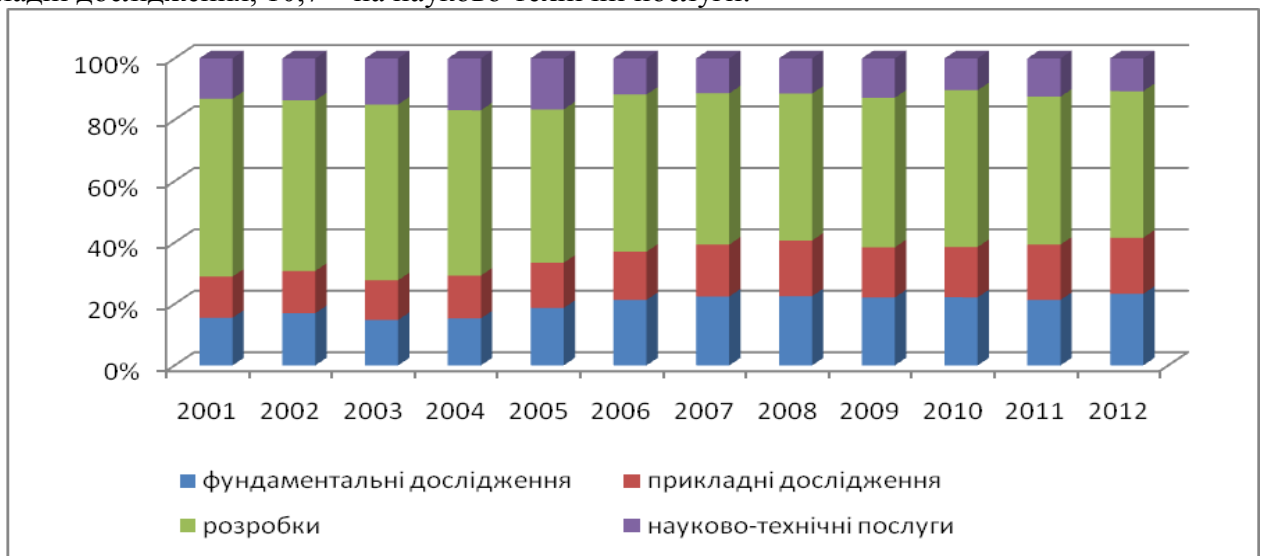
Так, як свідчать дані рисунку, спостерігається тенденція до зростання вартісних обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт, що збільшилися за період

2001-2012 рр. в 5 разів, щорічно в середньому зростаючи на 15,6%. Однак, слід відзначити тенденцію до уповільнення темпів зростання обсягів НДДКР. Так, якщо у період 2001-2008 рр. вони зросли в 3,8 рази або щорічно в середньому збільшувалися на 20,8%, то у 2009-2012 рр. – лише в 1,3 рази або в середньому на 9,1%. Отже, коефіцієнт уповільнення зростання дорівнює 0,9. Щодо питомої ваги наукових та науково-технічних робіт у ВВП, то вона має стійку тенденцію до зниження з 1,1% у 2001 р. до 0,8% у 2012 р. Загалом цей показник набагато нижчий за розвинені європейські країни, де в середньому частка дорівнює 1,94%, досягаючи за окремими країнами 3,78%.[1]

Рис. 3. Динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у 2001-2012 рр.

Структура виконаних наукових та науково-технічних робіт за напрямками робіт в динаміці представлена на рис. 4 та свідчить, що за даними 2012 р. 47,7% вартості робіт припадає на наукові розробки, 23,3% - на фундаментальні дослідження, 18,3% - на прикладні дослідження, 10,7 – на науково-технічні послуги.

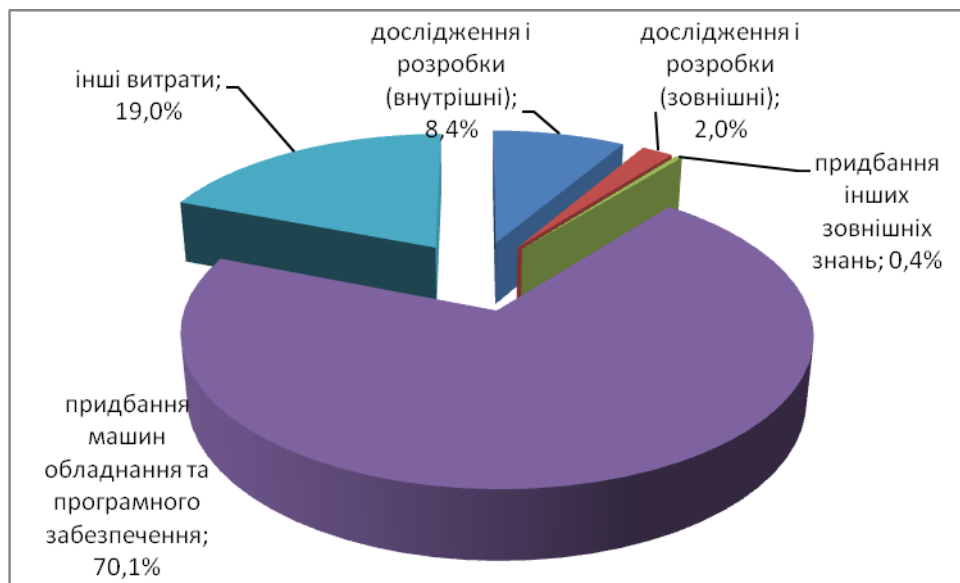

Рис. 4. Структура наукових та науково-технічних робіт за напрямками робіт у 2001-2012 рр.

Щодо динаміки структурних зрушень, то частка розробок скоротилася з 57,9% до 47,7, тобто на 10,2%, науково-технічних послуг – з 13,2% до 10,7%, тобто на 3,5%; навпаки, зросла частка фундаментальних досліджень з 15,5% до 23,3, тобто на 7,8% та прикладних досліджень – з 13,4% до 18,3%, тобто на 4,9%. [2]

Аналіз показав, що структура наукових та науково-технічних робіт у 2012 р. порівняно з 2001 р. змінилася в середньому на 8,3 % та такі зрушення є відносно несуттєвими, оскільки коефіцієнт Гатєва дорівнює 0,16.

Що стосується технологічних інновацій, то слід зазначити, що підприємства витратили на них 11,5 млрд.грн. На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення було витрачено 70% цих коштів, на науково-дослідні розробки, які проводилися безпосередньо на підприємстві було витрачено 8,4%, на зовнішні науково-дослідні розробки – 0,4% і на придбання інших зовнішніх знань – 2,0% та 19,1% це інші витрати, як це видно з рис. 5.

Рис. 5. Структура витрат підприємств України на інноваційну діяльність за напрямками у 2012 р.

Оцінюючі структурні зрушення щодо витрат на інноваційну діяльність, слід зазначити, що протягом 2007-2012 рр. вона не зазнала істотних змін (коефіцієнт Гатєва дорівнює 0,04), в середньому змінившись на 1,1 відсотковий пункт. Зокрема, зросла частка внутрішніх досліджень і розробок з 7,3% у 2007р. до 8,4% у 2012 р., зовнішніх досліджень з 1,8% до 2%, придбань машин, обладнання та програмного забезпечення з 68,9% до 70,1%; зменшилася частка придбання інших зовнішніх знань з 3% до 0,4%.

Слід зазначити, що в Україні біля 2,2 тис. підприємств, серед яких більшість є промисловими, займаються створенням і використанням високих технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій створенням. Розподіл створених високих технологій за їх видами представлений в таблиці 3.

Як свідчать дані таблиці тільки 18% створених високих технологій фінансується за державним замовленням і тільки 15% є принципово новими, решта 85% є новими тільки для ринку України. Найбільша питома вага високих технологій 28% створена у галузі проектування та інжинірингу, 25% - у галузі виробництва, обробки та складання.

Таблиця 3

Розподіл створених високих технологій у 2011р. за видами технологій [1]

Вид технології	Кількість створених високих технологій			
	Всього	з них		за державним контрактом
		нові для України	принципово нові	
Проектування та інжиніринг	125	108	17	33
Виробництво, обробка та складання	115	107	8	6
Автоматизоване транспортування матеріалів і деталей, а також здійснення автоматизованих вантажно-розвантажувальних операцій	8	7	1	-
Апаратура автоматизованого спостереження і/чи контролю	40	34	6	7
Зв'язок та управління	40	36	4	2
Виробнича інформаційна система	14	13	1	-
Інтегроване управління та контроль	25	19	6	13
Нанотехнології	65	42	23	14
Інші	15	14	1	6
Разом:	447	380	67	81

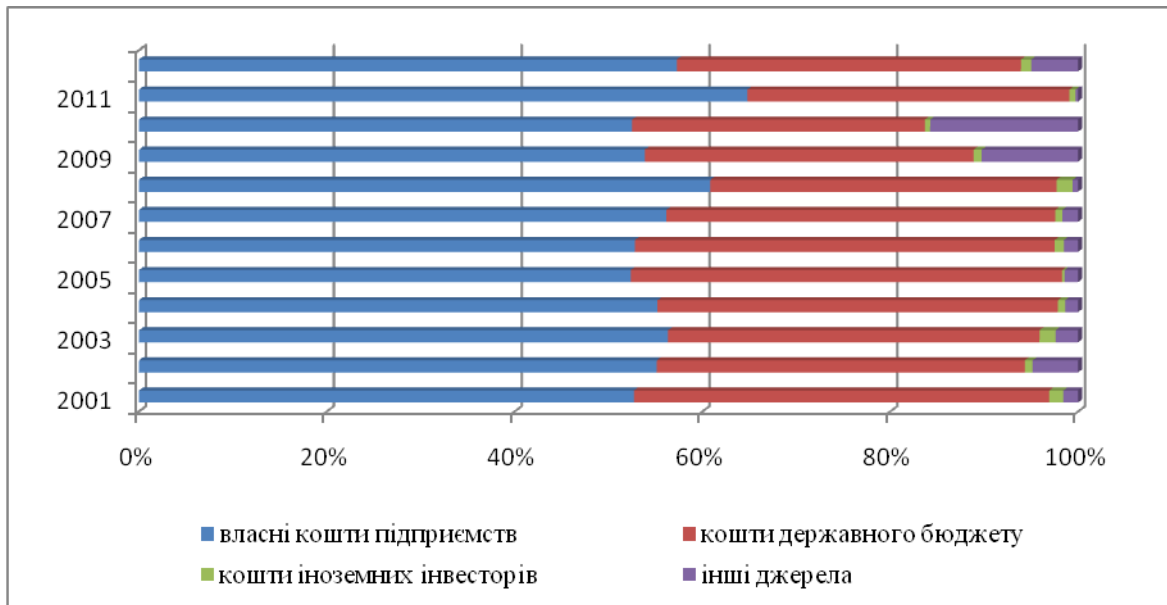
У 2011р. на новітні технології було отримано 999 охоронних документів, у т.ч. 274 – патенти на винахід, 560 – на корисну модель, 165 – на промисловий зразок; із загальної їх кількості 31 охоронний документ має патентну чистоту в інших країнах.

Найбільша кількість створених високих технологій 47,2%призначена для впровадження упереробній промисловості,29,1%призначена для впровадження в галузі досліджень і розробок; 2,5% - у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води; 2,0% - у добувній промисловості; на підприємствах транспорту та зв'язку – 2,0%.

У 2011р. кількість підприємств та організацій, що використовували у виробництві високі технології, порівняно з 2010р. збільшилась на 23,1% і становила 1958 підприємств. З них21,0% зосереджено у Харківській області, 7,5% – у Донецькій, 7,2% – Одеській, 6,4% – Запорізькій, 6,1% – Луганській, 5,9% – Житомирській, 5,6% – Закарпатській областях; у розрізі видів економічної діяльності 59,6% – це підприємства промисловості, 17,4% – організації, щозаймалися операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, 10,3% – підприємства транспорту та зв'язку, 3,7% – установи освіти.

Середній вік високих технологій, що використовувалися підприємствами та організаціями України у 2011р. складав 5,3 року. Найбільш застарілі технології використовувалися на підприємствах текстильного виробництва, виробництва одягу, хутра та виробів з хутра (середній вік – 7,7 року), де технології віком 6 років і більше склали 56,1%; хімічного виробництва – відповідно 7,6 років (50,8%); виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 5,9 років (42,2%); в організаціях, що виконують дослідження і розробки – 5,9 років (38,7%); виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 5,4 і 40,2%. Разом з тим, достатньо нові технології застосовувалися у сфері освіти (середній вік – 2,5 року), де 82,2% – технології віком до 3 років.

Слід зазначити, що у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств основним джерелом стали власні кошти це – 63,9% від загального обсягу витрат (у 2011 році цей показник склав 52,9%). Частка кредитів склала 21,0% (у 2011 році 38,3%), фінансова підтримка держави – 2,2% (у 2011 році 3,7%), кошти іноземних інвесторів – 8,7% та вітчизняних інвесторів – 1,3% (у 2011 році 0,4% і 0,3%), як це видно на рис. 6.

Рис. 6. Структура обсягів фінансування інноваційної діяльності за джерелами у 2001-2012 рр. [2]

Така структура не є раціональною, оскільки не є суттєвою підтримкою для підприємств кошти з зовнішніх джерел, зокрема зовсім незначна частка іноземних інвестицій.

Слід зауважити те, що податкова система України має ряд недоліків, що є наслідком малого переліку та неефективного використання інструментів податкової системи, все це призводить до того, що стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в країні є дуже низьким. Основними податковими інструментами, які використовуються у стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності є:

звільнення від сплати ввізного мита для суб'єктів інноваційної діяльності технологічних парків та наукових парків;

застосування 20% норми прискореної амортизації основних фондів груп 3 і 4 – для суб'єктів технологічних парків.

Підводячи підсумок слід зазначити, що в Україні для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності країни більш уваги приділяється використанню бюджетних інструментів. Але таке стимулювання є дуже низьким, так як в країні спостерігається обмеженість бюджетного ресурсу.

Проаналізувавши рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн 2012-2013 рр. слід зазначити, що в цьому рейтингу Україна зайняла 73-є місце серед 144 країн проти 82-го місця у 2011-2012 рр. Серед основних невикористаних можливостей особливу увагу слід приділити підіндексам «Інновації» та «Технологічна готовність». В цьому контексті, доцільно приділити увагу рейтингу країн за глобальним індексом інноваційного розвитку, в якому Україна посіла 63 місце, її випереджають Македонія, Молдова, Росія та Румунія. При цьому до сильних сторін України відносять перш за все

розвиток знань (30 місце), якість людського капіталу (48 місце), розвиток бізнесу (51 місце). Якщо аналізувати, що заважає розвитку інновацій в країні, то це недосконалі інститути (117 місце), рівень інфраструктури (98 місце), показники розвитку внутрішнього ринку (68 місце) і результати творчої діяльності (83 місце).

На сонові проведених обстежень інноваційної діяльності в Україні у 2008-2012 рр. можна виділити чинники, які перешкоджають активізації інноваційної активності підприємств, через що перешкоджають і підвищенню конкурентоспроможності країни, а саме:

- фінансові фактори;
- інформаційні чинники;
- чинники які взаємопов'язані зі співробітництвом,
- чинники, які пов'язані із наявністю кваліфікованого персоналу;
- ринкові чинники;

Таким чином, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності економіки країни. Україна значно відстає за основними показниками інноваційної активності від розвинених країн світу з одного боку, а з іншого – відмічається негативні тенденції щодо зменшення питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації, числа впроваджених нових видів продукції тощо. Держава не в змозі в достатньому обсязі фінансувати та стимулювати розвиток інноваційної діяльності, а з іншого боку майже відсутні іноземні інвестиції у інноваційну сферу, власних коштів підприємств для розбудови дієвої інноваційної інфраструктури України недостатньо. Тому основним завданням для країни сьогодні є створення умов для розвитку інвестиційно-інноваційної економіки, через що держава зможе забезпечити свою конкурентоспроможність на міжнародній арені та економічну стійкість.

Список використаної літератури

1. Державне агентство України з інвестицій та інновацій. [Електронний ресурс]. – Електрон. текстові данні – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua>
2. Офіційний сайт Міністерства статистики України [Електронний ресурс]. – Електрон. текстові данні – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

T. Nikolenko

INVESTMENT AND INNOVATIVE ACTIVITY OF UKRAINE AS A CONDITION OF ECONOMIC COMPETITIVENESS DEVELOPMENT

The analysis of the current state of investment and innovative activity in Ukraine is conducted, the key factors that influence innovative activity and country's competitiveness are identified, Ukraine's place in the ranking of countries by the global innovation index is estimated.